
HORVÁTH ÁGNES

A CECILIANIZMUS MAGYARORSZÁGON 1870–1950. Regensburg hatása a magyar katolikus egyházzenei mozgalomra

BEVEZETÉS

A 19. századra elvilágiasodott, lezüllött katolikus egyházi zene megújításának igénye Európa több országában, angol, német, olasz, francia területeken is reformmozgalmak formájában öltött testet. Magyarországra ezek közül a német cecilianizmus volt a legerőteljesebb hatással, mely a bécsi klasszikus világi-aszínházias hangszerkíséretes figurális zene helyett a gregorián és a Palestrina-stílus elsőségét hirdette a 19. század közepétől. Mozgalmuk 1868-ban a Franz Xaver Witt által megalapított *Allgemeiner Cäcilienvereins für die Länder deutscher Sprache* (ACV) egyesülettel, illetve 1874-ben a Franz Xaver Haberl által megalakított német egyházzenei iskolával kapott intézményes formát. Magyar szempontból kiemelendő Regensburg, a legfontosabb német cecilianista központ szerepe. Hatása nemcsak abban mutatkozott meg, hogy az itt kibocsátott liturgikus könyveket, kottákat használták a magyar egyházzeneészek a liturgiában, és olvasták irányadó folyóirataikat, tanulmányaikat, hanem a számos személyes kapcsolat erejében is.

A reformra szükség is volt, hiszen a gregoriánnak, mint a liturgiában született zenének évezredes elsősége, hagyománya számos európai országban csorbát szenvedett, vagy egyáltalán nem is élt az egyházi gyakorlatban (például a 19. századi Itáliában).¹ Magyarországon a 17. század vége óta a zenekaros misék hagyománya élt, a gregorián csupán néhány proprium tételben, és a zsolozsmában kelt életre. A római *Cappella Sistina* által megszólaltatott mintaszerű liturgikus zene a korban különlegesnek számított.²

A 19. század második felének magyar egyházzenei helyzetét így jellemezte Harmat Artúr, a 20. század első felének jelentős magyar egyházi karnagya:

Németes népénekein a falun, és koncertező hangszeres zenénk a városi templomokban már csak igen keveseket elégitett ki. A németországi ceciliánus mozgalomnak és az általa megreformált egyházi zenének itthon is egyre több híve lett. Valamit tenni kellett már nálunk is a jobb jövő érdekében.³

¹ Amadeo Bricchi olasz zenetudós megállapítása. Lásd: *Spontini e la riforma della Musica di chiesa. I documenti Spontiniani nel loro testo integrale con note storiche e critiche*. Maiolati Spontini, 1985. Comitato Comunale Permanente di Studi Spontiniani. 90. Idézi Domokos Zsuzsanna: „Liszt zeneszerzői szemléletének fejlődése a XIX. századi olasz és német egyházzenei reformtervek esztétikai törekvéseinek fényében”, in: *„INTER SOLLICITUDINES” Tudományos ülészek X. Pius pápa egyházzenei motu propriójának 100 éves évfordulóján.* (német fordítás!) MTA-TKI Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest 2006. 93–105. 100.

² Lásd például F. Mendelssohn Bartholdy és Liszt Ferenc leveleit római tartózkodásukról.

³ Harmat Artúr: „Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve”, in *Harmat Artúr emlékkönyv születésének 100. évfordulójára*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1985. 54. Harmat Artúr (1885–1962) egyházkarnagy, zeneszerző és zeneakadémiai tanár, a 20. század első felének kiemelkedő magyar zenésze, a Zeneakadémia Egyházzene Tanszakának vezetője, a reformok elkötelezett híve volt.

Az egyházzene oktatásának intézményes keretei hiányoztak, nem volt kántor-, sem karnagyképző, és a kántorok anyagi helyzete is rendezetlen volt.⁴ Ezek a körülmények szükségszerűen az egyházi zene igénytelenségéhez, minőségének romlásához vezettek. Az igényesebb magyar székesegyházi karnagyok elsősorban Regensburgban (ritkábban Rómában) képezték tovább magukat. A reformgondolatokat tehát a német ceciliánus mozgalomban ismerték meg a külföldre utazó magyar egyházzeneszek. Tapasztalataik alapján Regensburg egyházzenei gyakorlatát tekintették példaadónak.⁵ Regensburg hatása már az 1870-es évektől megmutatkozott: 1871-ben megalakult az első ceciliánus szellemű énekkar, melyet számos újabb követett, regensburgi mintára énekiskolát hoztak létre, és – csírájában ugyan –, de elindult az egyházzenei oktatás közép- és felsőfokon is.

1. A KEZDETEK: LISZT FERENC KÖZVETÍTŐ HATÁSA

Kik voltak azok az elhivatott egyházzeneszek, papok, akik eljuttatták Magyarországra a cecilianista eszméket és kibontakoztatták a magyar cecilianista mozgalmat?

Mindenekelőtt meg kell említenünk Liszt Ferenc nevét. Liszt mélyen hívő katolikusként egész életében vonzódott az egyházi zene iránt, jól ismerte nemcsak a német, hanem a francia és olasz egyházzenei reformtörekvéseket is, és kiemelkedő képviselőikkel személyes ismeretségben állt.⁶ Liszt maga is készített egyházzenei reformjavaslatot 1835-ben és az 1860-as években a katolikus egyház számára, és a cecilianizmus által képviselt eszmék, a gregorián- és a Palestrina-reneszánsz gondolata – igaz, szabadabb módon – egyházi műveinek stílusát is befolyásolták. Valószínű, hogy a ceciliánus eszmékkel Liszt ismertette meg magyarországi kortársait.

Liszt hallotta Rómában a *Cappella Sistina* és Regensburgban a székesegyház énekkarának énekét. A két kórust egyenrangúnak tartotta, és a nagyhéten éveken át elzarándokolt a regensburgi dómba, hogy meghallgassa a kórus nagyszerű teljesítményét.⁷ E meghatározó élményei alakították ki az egyházi zenével kapcsolatos ideálját, amit Magyarországon a *Budai Egyházi Zeneegyesület* nevű kórossal végzett munkájában igyekezett megvalósítani. A kórus 1866-ban alakult, dr. Augusz Antal báró elnökletével, aki Liszt legközelebbi barátja volt. Liszt több 16. századi, valamint ceciliánus zeneművet is betanított nekik (G. P. da Palestrina,

⁴ Amíg a kántortanítókról mind szellemi, mind anyagi tekintetben gondoskodott az állam (volt „képezdékük” és kaptak nyugdíjat), addig a mintegy 500 fős kántori réteg érdekeivel senki sem foglalkozott. Lásd: Sohlya Antal: „Az egyházi éneklészek kiképeztetését és jövőjét illető indítvány”, in *Zenészet* 1867/68 VIII. évf. 46. sz. augusztus 23. 748–749.

⁵ A magyarok érdeklődése Regensburg iránt a korábbi századok német-magyar kapcsolatai, és a magyar kultúra erős németes irányának köszönhetően kézenfekvő volt.

⁶ Például Gaspare Spontinót, Jacopo Tomadinót, Fortunato Santinót, Franz Xaver Wittet és Franz Xaver Haberlt. Lásd: Domokos Zsuzsanna i. m. 93–94.

⁷ Harmat Artúr i. m. 55.

O. Lassus, L. Hassler és F. Witt miséit), és az előadásokat maga vezényelte. Megrendelte Regensburgból és nekik ajándékozta a *Musica Divina* sorozat köteteit.⁸

ward durch die edle Richtung und durch die mächtige Wirkung der dort gehörten Musteraufführungen so tief ergriffen, daß ihm als alleiniges Ideal reiner Kirchenmusik nur diese vorschwebte, und daß er somit dieselbe auch dem Ofener Kirchen-Musik-Verein zum Muster hinstellte.

Ohne weiters ließ er die damals erschienenen sämtlichen Hefte der *Musica divina* aus eigenen Mitteln ankaufen, und machte selbe dem Verein zum Geschenke. Er wies dierkt auf die Messen Palestrinas, O. Lassus, Leo Hassler und Witt hin

Liszt javaslatára 1875-ben megnyílt az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia, melyen Liszt egyházzenei képzést is tervezett, és a tanszak vezetésére jó barátját, a német cecilianista mozgalom vezetőjét, Franz Xaver Wittet szerette volna megnyerni.⁹ Wittet rendkívül lefoglalták a mozgalom körüli teendők, így – érthető módon – a felkérést nem tudta elvállalni. A tanszak végül anyagi okok miatt nem indult el.

Bár a Zeneakadémián az 1891/92-es tanévtől tanítottak katolikus liturgiát és gregorián éneket melléktárgyként, a zeneszerzés és orgonaszakos IV. osztályos hallgatóknak, heti egy órában,¹⁰ az önálló egyházzenei tanszak megalapítása még évtizedekig váratott magára.¹¹

2. A KIBONTAKOZÁS: BOGISICH MIHÁLY ÉS TÁRSAI SZEREPE (1870–1896)

Liszt magyar baráti köréhez tartozott a magyar cecilianizmus legfontosabb személyisége, életre keltője, Bogisich Mihály (1839–1919) címzetes püspök, egyházzenesz. Bogisich a budapesti zenei életben is jelentős szerepet játszott, zeneszerzőként, magánénekesként (tenor) működött. A Magyar Tudományos Akadémia tagjaként fontos és úttörő kutatásokat folytatott a régi magyar népelemek tárgyában. Könyveket, népelemekgyűjteményt publikált.¹²

⁸ Watzatka Ágnes: *Budapesti séták Liszt Ferencsel*. Helikon Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem. 129–130.

⁹ Az egyházzenei tanszék felállítása Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek (1816–1891) ötlete volt. Haynald Liszt jó barátja és a szent zene nagy mecénása volt. Haynald alapítványt is tett az egyházi zeneszerzők részére, mely az első világháború előtt minden évben jelentős pályadíjjal és külföldi ösztöndíjjal jutalmazta a legjobbakat (Haynald-díj). Lásd: Harmat Artúr i. m. 46.

¹⁰ Kisné Balázs Enikő: „Egyházzenei képzés a Zeneakadémián - 1875–1951”, in *Magyar Egyházzene V* (1997 / 1998) 20.

¹¹ Egy középfokú budapesti oktatási intézményben, a Nemzeti Zenedében 1891-ben alapítottak egy egyházzene és liturgia tanszéket, azonban anyagi lehetőségek hiányában a szak mindössze egyetlen évig működött. A 20. század elején ismét elindították a szakot. Horváth Ágnes: *A pesti főtemplom zenei élete a XIX. század közepén, Bräuer Ferenc karnagyi működésének tükrében (1839–1871)*, DLA Doktori értekezés Budapest 2012. 15–20.

¹² Fő művei: *A keresztény egyház ősi zenéje* (1879), *Őseink buzgótsága* énekeskönyv (1888). Több alkalommal énekelt Liszt híres matinéin a pesti belvárosi plébánián. Bogisich Mihály 1882-ben a budavári Mátyás-templom plébánosa, 1896-ban püspök lett. Harmat Artúr i. m. 53–55.

Bogisich részt vett 1868-ban Bambergben a németországi Cecília-egylet alakuló közgyűlésén, majd több nagygyűlésen, és külföldi ösztöndíjak keretében tanulmányozta az egyházzeneét Ausztriában és Németországban.¹³

Így vallott regensburgi élményeiről:

„E minta-előadások új világot nyitottak meg előttem; az édes hazánkban parlagon heverő egyházi zenének jövőjét villámsugárral bevilágítva láttam szemeim előtt feltűnni. Csendben, kellő eszközökkel felszerelve léptem azon új ösvényre, mely hazánkban addig elhagyott és járatlan volt.”¹⁴



Bogisich Mihály fényképe¹⁵

Szintén Liszt egyik legfontosabb magyar zenész-társa volt Engeszer Mátyás (1812–1885), a pesti főplébániatemplom karnagya, aki Liszt hatására vette fel G. P. da Palestrina műveit a templom repertoárjába.¹⁶

A 19. század végi magyar egyházzenei reformmozgalom másik jelentős egyénisége Bogisich mellett Szautner Zsigmond (1844–1910) karnagy, orgonaművész, zeneszerző és tanár volt. Bogisich-csal való kapcsolata az 1866-ban alakult Budai Egyházi Zeneegyesülethez köthető. Bogisich titkárként, Szautner igazgató-karnagyként tevékenykedett az egyesületben. Szautner 1878-ban Bogisich-csal együtt utazott németországi tanulmányútra,

¹³ Köncse Kriszta: *Kersch Ferenc (1853-1910) egyházzenei tevékenysége*. DLA Doktori értekezés. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest 2009. 23–24.

¹⁴ Tardy, László: „A reformmozgalom és a Motu proprio sorsa 1870 és 1950 között Magyarországon”, in *„INTER SOLLICITUDINES” Tudományos ülésszak X. Pius pápa egyházzenei motu propriojának 100 éves évfordulóján*. MTA-TKI Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest 2006. 402.

¹⁵ Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Bogisich_Mih%C3%A1ly

¹⁶ A templom történeti kottatárában ma is megtalálható a regensburgi *Musica Divina* sorozat több kötete.

a magyar kormány megbízásából, hogy az ottani egyházzent tanulmányozza.¹⁷ Kapcsolata Regensburggal élő maradt: az általa vezetett pesti főplébániatemplom kórusának megrendelte a J. E. Habert által szerkesztett *Musica Sacra* folyóiratot, melyben publikált is a magyarországi egyházzentéről, a regensburgi Pustet kiadó több liturgikus könyvét,¹⁸ valamint a *Cantiones Sacrae* gyűjtemény köteteit. Szauner *Justorum animae* című offertórium felvételt nyert a Cäcilien-Katalogba és a német templomok repertoárján is műsoron volt.



Szauner Zsigmond fényképe¹⁹

Budapest két főtemplomában (Buda – vár, Pest – belváros) nagy ünnepeken zenekar-kíséretes miséket adtak elő (L. Cherubini, W. A. Mozart, L. van Beethoven, J. Haydn és J. N. Hummel miséit), adventben és nagyböjtbent viszont a cappella műveket énekeltek a reneszánsz vokálpólifónia rangos zeneszerzőitől (pl. G. P. da Palestrina, T. L. de Victoria, G. Croce és F. Roselli), valamint ceciliánus szerzőktől (pl. Greith, Habert, Haller, Stehle és F. Witt).²⁰ A budai főtemplom kottatárában ma is számos regensburgi kiadású mű szerepel.

¹⁷ Járosy Dezső: „Szauner Zsigmond 1844–1910”, in: *Országos Magyar Királyi Zeneakadémia évkönyve*. 1910/11. tanév. III–IX.

¹⁸ Például: *Graduale de Tempore et de Sanctis (...)*. Pustet 1881 és *Antiphonarium Romanum (...)*. Pustet 1894.

¹⁹ *Országos Magyar Királyi Zeneakadémia évkönyve*. 1910/11. tanév. II.

²⁰ Szauner, Zsigmond: „Aus Budapest in Ungarn”, in: *Musica Sacra*, Regensburg, 21. Jg., 4, 3. April 1888. S. 53–55. 53

Nicht als ob man hier schon gar keine gute Kirchenmusik zu hören bekäme, denn es werden auch jetzt im Jahre hindurch große Werke, wie Mozart und Cherubinis Requiem, Messen von Cherubini, Beethoven (C), Haydn, Hummel etc. mit ziemlichen Massen aufgeführt, ja in der Karwoche auch Werke von Croce, Palestrina, Roselli, Vittoria, Witt etc.;

Lássunk néhány konkrét példát a rangosabb magyar templomok repertoárjára:

A pesti főplébániatemplomban 1887 nagycsütörtökén a következőket énekelte a kórus (karnagy: Szautner Zsigmond):²¹

1. Lamentáció (Jeremiás próféta siralmi) Lickl harmonizációjával
2. C. Croce: *Responzóriumok*
3. Palestrina: *Improperien*
4. Fr. Roselli: *Adoramus te Christe*
5. Vittoria: *Responzóriumok*
6. Witt: *Stabat Mater*

Az esztergomi főszékesegyház műsora 1902 húsvétvasárnapján és húsvéthétfőjén a következő volt (karnagy: Kersch Ferenc):

- Húsvétvasárnap: a szentmise egyes részei gregorián, Kersch: *Missa XIV.*, Palestrina: *Haec dies*, Haller: *Terra tremuit*, vesperás alkalmával falso bordoni különféle szerzőktől
- Húsvéthétfőn: a szentmise egyes részei gregorián, Filke: *Missa in honorem S. Antonii*, Mitterer: *Haec dies*, Haller: *Angelus Domini*²²

Kersch Ferenc (1853–1910) a magyar ceciliánus mozgalom vezető személyiségei közé tartozott, Bogisich Mihály legközelebbi munkatársaként. Az esztergomi bazilikában mintaszerű egyházi zenét honosított meg, és énekiskolát is alapított.

Említésre méltó *Sursum corda* című katolikus kántorkönyve, mely két évvel a piusi reformok előtt, 1902-ben jelent meg Esztergomban. Kiadványában gregorián tételek (Magyarországon először: proprium és ordinárium a temporale és a sanctorale szerint), litániák és népénekek szerepelnek. Gregorián-harmonizálása az egyházas stílus előírásait és a német ceciliánus mozgalom szerkesztésmódját követi, korában korszerűnek mondható kottaképpel, melyben a gregoriánt nem ritmizáltan, hanem kvadrát kottával jegyzi le.²³

²¹ Szautner Zsigmond: i. m. 55

²² Köncse Kriszta i. m. 65.

²³ A *Sursum corda* kántorkönyv gregorián énekei még az akkor hivatalos Pustet-féle Graduale-kiadásból valók. *Graduale-Missale*. Pustet, 1893. Lásd: Köncse Kriszta i. m. 151–152.

8

ELŐJÁTÉK. Mod. X.

Graduale. *) To - li - te. por - tas,

prin - ci - pes, ve - stras, et e - le - va - mi - ni por - tae æ - ter - na - les.

et in - tro - i - bit rex glo - ri - a. †. Quis a - scen - det in mon - tem

Do - mi - ni, aut quis sta - bit in lo - co san - cto e - jus? In - no - cens ma - ni - bus,

et - mun - do cor - de. Mod II. Al - le - lu - ja, al - le - lu - ja.

*) Emeljétek föl, fejedelmek! a ti kapuitokat és emelkedjétek föl örök ajtók ajtók, hogy bemehessen a dicsőség királya. †. Ki megyen föl az Úr hegyére, s ki fog állani az ő szent helyén? Az ártatlan kezű s a tiszta szívű. Alleluja.

A Sursum Corda kottaképe és mértéktartó, modális harmonizálása

Az 1870-es évektől regensburgi mintára számos kórus jött létre Magyarországon.

Az első ezek közül az 1871-ben Szatmárban megalakult Cecília-egylet volt, Nitsch József karnagy vezetésével. Nitsch F. X. Witt személyes jóbarátja volt. Egyházzenei működésüket Witt olyan nagyra értékelte, hogy a kórus egy teljes évi műsorát közzétette 1874-ben a *Fliegende Blätter* újságban.²⁴

Pécs a Magyarországon egyedülálló fiú énekesiskola alapításával és magas színvonalú működésével emelkedett ki. Dr. Dulánszky Nándor pécsi püspök regensburgi utazása alkalmával meghallgatta a dóm fiúkórusát, és az élmény hatására még helyben megállapodást kötött F. X. Haberl regensburgi iskolaigazgatóval egy hasonló énekesiskola létesítéséről Pécssett. Karnagnak Glatt Ignác papot (1855–1918) nevezte ki, akit munkájának megkezdése előtt regensburgi tanulmányútra küldött. Az új énekkar 1891-ben, a székesegyház újrászentelésén mutatkozott be, többek között Ferenc József és F. X. Haberl „elragadtatott kritikája mellett”.²⁵

A regensburgi mintát követte még Újvidéken az 1893-ban újjászervezett Cecília Énekkar, Léh Jakab vezetésével. A kórus egészen 1944-ig mint Délvidék legrangosabb kórusa működött.²⁶

²⁴ Liszt is ismerte Nitsch karnagyot, és – miután Witt nem vállalta el a tanszakvezetést – őt hívta meg a magyar Zeneakadémia egyházzenei tanszékának élére, a tanszék azonban pénzügyi okok miatt nem indult el (lásd följebb). Harmat Artúr i. m. 53.

²⁵ Harmat Artúr i. m. 55.

²⁶ Köncse Kriszta i. m. 26.

Nemcsak a templomi, hanem az iskolai kórusok is énekeltek ceciliánus szerzőktől. Ezen a téren Kneifel Antal (Budapest) és Szauner Zsigmond karnagyok jártak az élen.²⁷

Szauner Zsigmond pesti karnagy tehát nemcsak a templomi repertoár tervezésénél, hanem az énekoktatásban is regensburgi mintát követett, ahogy erről a *Musica Sacra* folyóirat számára írt cikkében beszámolt 1888-ban:

Laut ungarischem Schulgesetze soll in der III. und IV. Klasse drei- und vierstimmiger homophoner und polyphoner Gesang gelehrt werden. Mit homophonen Gesangsübungen und Chören war ich reichlich versehen, doch an polyphonen happerte es sehr. Ich schrieb also an Se. Hochwürden Herrn Michael Haller, Capellmeister an der alten Capelle zu Regensburg, und erkundigte mich um den dortigen Gesangsunterricht. Herr Haller unterwies mich in liebenswürdigster Art, und ich wählte sein „*Vade mecum*“ zum Handbuch meines Unterrichtes. Außerdem ließ ich die Stimmen aus Stehle’s Preismesse, Hallers 2- und 3stimmigen Messen ohne Text copiren, und verwendete diese als Gesangsübungen. (...) Um auch die Instrumentalmusik einer besseren Richtung entgegenzuführen, wurden Greith, Habert, Brosig und Feigler’sche Messe studirt.²⁸

3. AZ INTÉZMÉNYESÜLÉS ÉS A MOTU PROPRIO (1897–1903)

1897-ben – három évtizeddel az ACV megalakulása után – Magyarországon is megalakult az *Országos Magyar Cecília Egyesület* (OMCE), Vaszary Kolos prímás támogatásával. Első elnöke Bogisich Mihály, az alelnökök pedig Kersch Ferenc és Glatt Ignác voltak. Tudományos, publikációs, tanító-szervező tevékenységét a *Katholikus Egyházi Zeneközlöny* című folyóirat hasábjain végezte.

A reform azonban az OMCE minden erőfeszítése mellett sem vált széles körűvé, mert személyekhez és nem intézményekhez kötődött. Bogisich munkássága is csak a szakemberekhez jutott el, az általános templomi gyakorlat nem vett róla tudomást. Nehezítette a helyzetet, hogy a fizetett kórusok létszáma túl alacsony volt, és a zenészek fizetése is változatlan volt már évtizedek óta. A reform képviselői azonban legtöbbször a közömbösségről panaszkodtak, arról, hogy leginkább a papságon bukik meg a reform megvalósítása, akik elzárkóznak az újítástól. Csak olyan városokban tudott elindulni az egyházzenei reform, ahol a helyi püspök is támogatta azt.²⁹

²⁷ Kneifel az angolkisasszonyok leányiskolájában tanított, kórusa az 1880-as években rendszeresen énekelt ceciliánus zenét (Haller, Greith, Singenberger és Witt miséit és motettáit, melyeket minden vásár- és ünnepnapon megszólaltattak). Szauner a buda-vízivárosi lány polgáriskolában tanított. Lásd: Szauner i. m. 54. Lehrer bei den englischen Fräulein in Pest Messen- und Kirchen-Lieder von Haller, Greith, Singenberger und Witt wurden mit den Schülerinnen studirt und kamen jeden Sonn- und Feiertag regelrecht zur Aufführung. Szauner: als Gesangslehrer an der Ofen-Wasserstädter Mädchen-Bürgerschule.

²⁸ Szauner Zsigmond: i. m. 54.

²⁹ Köncse Kriszta i. m. 29.

X. Pius pápa (1903–1914) 1903-ban, Szent Cecília napján (november 22-én) kibocsátotta a korszak legfontosabb egyházzenei rendeletét, az „*Inter sollicitudines*” kezdetű *Motu Proprio*t, melyben többek között a cecilianista mozgalom vívmányait emelte kötelező érvényre, és a törvény erejével adott lendületet a további fejlődésnek.³⁰

Említésre méltó, hogy már a Motu Proprio megjelenése előtti években Magyarországon többen is megfogalmaztak olyan haladó, előremutató gondolatokat, melyeket ez a dekrétum tett kötelezővé. Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök például hasonló tartalmú körlevelet intézett 1903 augusztusában papjaihoz, melyet a regensburgi *Musica Sacra* folyóirat is közzétett.³¹

4. A KITELJESEDÉSTŐL A KOMMUNIZMUSIG (1904–1950)

A századforduló után egyre szélesebb körben terjedtek a cecilianizmus célkitűzései. Az OMCE tagsága jelentősen gyarapodott, és számos templomi karnagy állt a reformok és az igényes, cecilianista szellemű egyházi zene szolgálatába. Közülük többen is elvégezték a regensburgi egyházzenei iskolát (pl. Lányi Ernő egri karnagy, Jaksch Ede pécsi orgonaművész, Pogatschnigg Guido kalocsai karnagy).

1912-ben megalakult a másik fontos szervezet, a *Katolikus Kántorszövetség*, és havi folyóirata, a *Katolikus Kántor* is.

A püspöki kar körleveleiben egyre gyakrabban szólt az egyházi zenéről, tekintélyével súlyt adva a kérdésnek.

Az ígéretes fejlődést az I. világháború törte meg. Az OMCE hivatalos lapja, a *Katolikus Egyházi Zeneközlöny* végleg megszűnt. A háború után az OMCE azonban új életre kelt, és a reformmozgalom hatalmas fejlődésnek indult. Magyarország templomaiban addig nem látott egyházzenei élet virágzott. A ceciliánus törekvések kiegészültek új célkitűzésekkel. Az egyik volt a magyar egyházi népének reformja, melynek végpontja az OMCE megbízásából készült és 1931-ben megjelent *Szent vagy, Uram!* énekeskönyv, melyet még ma is használnak a magyar kántorok. Szerkesztői Harmat Artúr és Sík Sándor voltak. Másik sajátos vonása volt az új magyar, nemzeties egyházi zene megteremtése volt, a következő alapelvek nyomán:

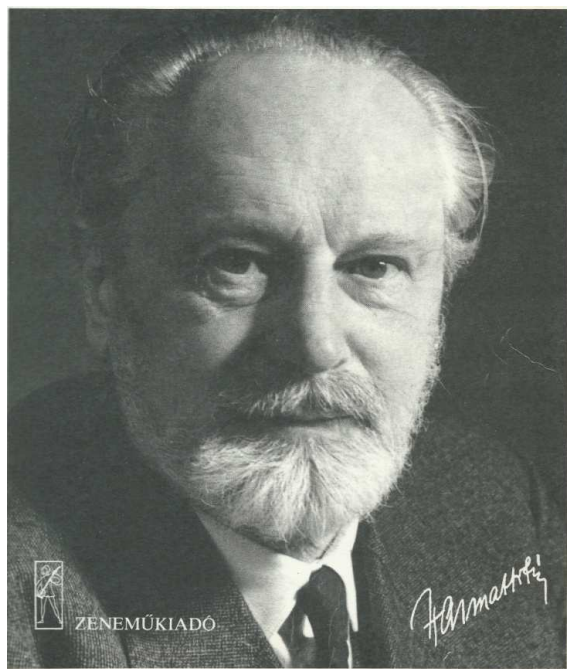
1. a dúr-moll hangnemi világ helyett a modális hangnemek használata a gregorián szellemében
2. Palestrina-stílusú imitáció használata
3. a magyar zenei hagyomány beépítése (rég Magyar népének)

³⁰ A rendelet lényeges elemei: a Medicea helyébe az ősi gregoriának a visszaállítása, a klasszikus vokálpolyfónia felkarolása, az újabb egyházzenei irodalom bebocsátása a liturgiába, a teatrális stílus kiirtása, magasabb fokú egyházzenei iskolák felállítása.

³¹ „Rundschreiben des H. H. Bischofes von Erdély (Siebenbürgen) Graf Gustav Karl Majláth über Kirchenmusik”, in: *Musica Sacra* 1903. Regensburg, am 1. November 1903. Nro 11., 137–140.

A gregorián ének új kiadása praktikus, könnyen használható kórusfüzetek formájában a *Magyar Kórus Kiadóvállalat*nál jelentek meg (1930–1950), az új magyar zeneszerzés alkotásaival együtt. 1931-ben elindult az OMCE új hivatalos lapja, a *Magyar Kórus* is, Bárdos Lajos és Kertész Gyula szerkesztésében. A reformgondolatok így az ország minden nagyobb településére eljutottak. Az 1940-es évekre már igen sok templomi kórus énekelte az új, vatikáni gregoriánt. Fiúkórusok és énekesiskolák működtek (Pécs, Szombathely, Kalocsa). Néhány jelentős egyházzenesz nevét soroljuk fel a korszakból, a teljesség igénye nélkül: Demény Dezső karnagy (Budapesti Szent István Bazilika), Sugár Viktor karnagy (budavári Mátyás-templom), Bárdos Lajos karnagy (budavári Mátyás-templom) és Halmos László (Győr). Kiemelendő Harmat Artúr neve, aki a 20. század első felének egyik legjelentősebb egyházzenesze, zeneszerzője, pedagógusa és kutatója volt.

A papok és szerzetesek is szolgálták a reform ügyét, így Tornyai Ferenc esperes-plébános, Mayer Károly kanonok, az OMCE alelnöke, Járosy Dezső pap-egyházkarnagy és dr. Koudela Géza pápai kamarás, az OMCE igazgatói, dr. Werner Alajos egyházzenesz-pap, Szigeti Kilián bencés szerzetes és Rajeczky Benjamin cisztercita szerzetes. A fent már említett Majláth püspök meghívására érkezett Magyarországra P. Otto Drinkwelder bajor bencés, híres zenetudós, és utóda, P. Suitbert Birkle német bencés, akik a gyulafehérvári szemináriumban tanítottak.³²



Harmat Artúr fényképe³³

³² Harmat Artúr i. m. 58.

³³ Harmat Artúr i. m. címoldalán.

Hosszú évek után végre valóra vált Liszt Ferenc egykori álma: 1926 októberében a Zeneakadémián megnyílt az Egyházzenei Tanszék.³⁴

A tanszak által nyújtott képzés igen sokrétű és igényes volt: magában foglalta mind az egyházi zeneművészetet, mind a zenetudományt, mindezt kiváló, nagy tudású tanárok irányításával.³⁵ A tanszakvezető, Harmat Artúr maga is elől járt jó példával: előbb a pesti belvárosi főplébániatemplom (1922–1938), majd a budapesti Szent István bazilika karnagyaként (1938–1956) mintaszerű egyházzenét valósított meg a 10 órás nagymiséken, szakítva az addigi, 19. századból örökölt bécsi orientáltságú repertoárral. A változó részek szorosan kötődtek a liturgiához: az összes propriumtételt a napi liturgikus szöveg szerint énekelték, ceciliánus szerzőktől vagy koraliter a vatikáni graduále szerint.³⁶

Az 1940-es évekre az Egyházzenei Tanszék áldásos munkájának következtében a főváros és a vidék templomaiban már 70 fiatal karnagy művelte az ideális egyházi zenét.³⁷ Új szervezetek alakultak, köztük egyik legfontosabb az *Országos Egyházzeneművészeti Tanács*, a magyar püspöki kar tanácsadó testülete (1941).

A magyar kórusok, magyar egyházzenei kompozíciók szép sikereket értek el az *Internationale Gesellschaft für Erneuerung der Katholischen Kirchenmusik* nevű, nemzetközi egyesület kongresszusain. Az 1929-ben Frankfurtban alapított egyesületben két neves magyar egyházzenei szaktekintély, Harmat Artúr és Bárdos Lajos is fontos pozíciókat töltött be.

A nagyarányú fejlődést a II. világháború szakította meg, majd a kommunizmus évtizedei állították meg. A Zeneakadémia Egyházzenei Tanszakát megszüntették, ezzel elvágva az utánpótlás lehetőségét, a *Magyar Kórus* folyóirat és Kiadóvállalat megszüntetésével pedig lehetetlenné tették a kommunikációt és az új művek kiadását.

* **Horváth Ágnes** (1977) az ELTE Tanárképző Főiskola Kara ének-zene, karvezetés szakának elvégzését követően (1999) a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem középiskolai énektanárképző kiegészítő szakán szerzett kitüntetéses

³⁴ Kisné Balázs Enikő i. m. 21.

³⁵ Tanított tárgyak voltak a három év alatt: egyházi zeneszerzés, orgona, esztétika, az egyházi ének története, a gregorián chorális, orgonalogia (sic!), szertartás, énekmethodika, összhangzattan, kargyakorlat, latin nyelv, általános zenetörténet, transzponálás és partitúraolvasás, zongora, egyházzenei rendeletek, ellenponttan, magyar egyházi népének, hangszerelés, kettős ellenpont, kánon és fuga, az egyházzene formatana és stílusztikája. Néhány tanár neve a teljesség igénye nélkül: Harmat Artúr, Bárdos Lajos, Werner Alajos, Zalánfy Aladár, Vaszy Viktor, Forrai Miklós. Lásd: Kisné Balázs Enikő i. m. 19–28.

³⁶ *Katholikus Kántor* 1926. 14. 1. szám 23.

³⁷ Harmat Artúr i. m. 69.

diplomát zeneelmélet- és karvezetéstanárként (2003). Ezzel párhuzamosan az egyházzene szakon 2003-ban diplomázott. Posztgraduális tanulmányokat a LFZE Doktori Iskolája Egyházzene Alprogramjának keretei között folytatott.

A Weiner Leó Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskolában 1999–2000-ben zongorát tanított. 2000-tól kezdve tanít előbb óraadói, majd tanársegédi minőségben az ELTE BTK Zenei Tanszékén zeneelméletet, szolfézst, partitúraolvasást, karvezetést és műelemzést. 2009-től nemcsak az ének-zene alapszak, hanem az egyházzene szakirány oktatói munkájában is részt vesz. Budapesten több templomban is teljesített egyházzenei szolgálatot. 1996 és 2000 között a Szent Gellért-plébániatemplomban és a Haller téri Szent Vince plébániatemplomban kántori és kórusvezetői feladatokat látott el, 2001–2002 közt a budapesti Kassai téri Szentlélek-templom kántora, valamint felnőtt- és gyermekkarának karnagya volt. 2000 húsvétjától a budapest-belvárosi Nagyboldogasszony-főplébániatemplom kórusának énekesé és continuo-játékosa.

Pest legősibb templomának zene- és művészettörténeti múltja iránti érdeklődése kezdettől fogva kutatásokra ösztönözte. Nemcsak a pesti főtemplom XVIII–XIX. századi egyházzenei életét kutatja, hanem XX. századi, valamint jelenkori egyházzenei életével is foglalkozik. Publikációi 2006-tól a Magyar Egyházzene folyóiratban jelentek meg. A kutatási eredményeket a 2009-ben férjével, Oberrecht Ádám énektanár-egyházzeneésszel alapított Musica Divina Kamarakórusral mutatja be. Nevükhöz több XIX. századi magyar egyházi mű újkori bemutatója is fűződik.

Egyházzenei mesterdoktori (DLA) vizsgája részeként a szóbeli szigorlatot *Domokos Zsuzsanna*, *Komlós Katalin* és *Gyöngyössy Zoltán* előtt tette le 2011. október 11-én. Témái: I. Liszt Ferenc egyházi zenéje, II. Haydn zongoratriói, III. Ligeti fúvósötösre írt művei. Mesterdoktori vizsgakoncertjét 2012. október 14-én a budapest-belvárosi Nagyboldogasszony-főplébániatemplomban tartotta meg.